

***Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület –
Hungarian Copyright Forum Association***

www.mszyf.hu

**Dr. Zombor Ferenc úr részére
EU és Nemzetközi Igazságügyi Együttműködésért
Felelős Helyettes Államtitkár
Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium**

Budapest

Tisztelt Államtitkár Úr!

Köszönettel vettem, hogy észrevételezés céljából megküldte a Magyar Szerzői Jogi Fórum („MSzJF”) részére az Európai Unió Bizottsága 2011. május 24. napján előterjesztett új jogalkotási javaslatát az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvjavaslatról [COM (2011) 289 végleges].

Általános észrevételek

A Javaslat előkészítése során az Európai Bizottság abból indult ki (és ez a Javaslat több preambulum-bekezdéséből is egyértelműen következik), hogy az európai kulturális örökség megőrzése továbbra is prioritás, különös figyelemmel a digitális könyvtárak és archívumok létrehozására, bővítésére, hasznosítására. A Bizottság a közzsféra körébe tartozó könyvtárak, múzeumok, archívumok, oktatási intézmények helyzetbe hozásával kívánja csökkenteni, áthidalni az Egyesült Államok és az Európai Unió között már most is megfigyelhető információs és tudásbéli szakadékot. Nyilvánvalónak tűnik a szándék is, amely a *Google* által a *Google Books Projekt* révén e területen szerzett versenyelőnyét próbálja minimalizálni, az Európai Digitális Könyvtárat (*Europeana*) pedig felzárkóztatni, megerősíteni.

Véleményünk szerint azonban a helyes és támogatandó célkitűzésekre nem minden esetben sikerült hatékony és megfelelő válaszokat adni

Az Európai Unió kiindulópontja nem megfelelő, mert a Google által kidolgozott szolgáltatás az Egyesült Államok szerzői jogának logikus következménye. A közel két évszázados múltra visszatekintő fair use teszt általános jelleggel – persze nem korlátok nélkül – lehetővé teszi a kreatív, átalakító jellegű felhasználásokat, amennyiben azok összhangban állnak az Egyesült Államok Alkotmányában megfogalmazott „copyright clause”¹ társadalmi haladást támogató

¹ US Constitution, Art.I., Par. 8. Sect. 8.

előírásával. Az Egyesült Államokkal szemben azonban az Európai Unióban – a szabad felhasználási esetkörök között – nincsen (a formájában és tartalmában) a fair use teszthez hasonló általános klauzula. Valójában azonban a szabályozás tárgyi hatályának szűkre szabásával az Európai Unió nem csak a Google és más amerikai vállalkozások számára nehezítené meg az árva művek hasznosítását, hanem az európai – a téma iránt érdeklődő – cégeket is hatványozottan hátrányosabb helyzetbe hozná amerikai versenytársaikkal szemben. E téren különösen érdemes a fotóművészeti alkotásokra és azok irányelven belüli kezelésére (helyesebben: kezeletlenségére) utalni.

A Bizottság által lefolytatott konzultációk és hatásvizsgálatok hat lehetőséget vizsgáltak meg, amelyek közül végül az alábbi opciókat támogatja, illetve építette be a Javaslatába:

- meghatározott intézmények számára, az árva művek non-profit online hozzáférhetővé tételét biztosító szabad felhasználási esetkör bevezetése,
- az intézmények számára biztosított, az árva művek jogszerű online hozzáférhetővé tételével kapcsolatos nemzeti megoldások kölcsönös elismerése.

Véleményünk szerint azonban az Európai Bizottság nem a leghatékonyabb megoldás mellett tenné le a voksát. Egyrészt az Irányelv-tervezet nem tartalmaz kötelező díjfizetési klauzulát a többszörözéssel és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétellel járó „kötelezően engedélyezendő” felhasználási módok vonatkozásában, de nem is tiltja annak bevezetését. Ebből következően a tagállamoknak jogukban lenne egyedi, s ily módon sokszínű „nemzeti megoldásokat” kidolgozni. A széttartó szabályozási modellek léte akaratlanul is problémákat szülne, különösen akkor, ha az engedélyezési eljárás díjfizetéshez lenne kötve. Ebben az esetben ugyanis az árva művek digitalizálása és online hozzáférhetővé tétele egyes tagállamokban lelassulhat. Ez könnyen azt is előidézhethetné, hogy a gondos keresés költségeinek jelentős része a tehetősebb intézményekre hárulna. Egyúttal egyes – díjfizetést előíró – tagállamok közintézményei az olyan művek vonatkozásában, amelyeknél az első megjelenés helye nem állapítható meg világosan, költségeik csökkentése céljából türelemmel kívánnák, hogy a mű árva jellegét más – díjfizetést nem előíró – tagállamok közintézményei „azonosítsák”. Mindez végső soron oda vezethet, hogy az uniós megoldás sorsa dominánsan az adott közintézmények és rajtuk keresztül az adott tagállam pénzügyi viszonyaitól válik függővé.

Másrészt, s ez egyben az Európai Bizottság döntésének jogpolitikai indokára is utal, a jelenlegi *acquis* keretében új szabad felhasználási esetkör bevezetésére csak abban az esetben van mód az Európai Unióban, ha az *Információs társadalmi irányelv*² is módosításra kerül. Ennek lehetőségével azonban az Európai Bizottság a Working Paper keretében érdemben nem foglalkozott, ami arra enged következtetni, hogy ez nem kerül sorra a közeljövőben. Ez pedig azt jelenti, hogy a nemzeti jogalkotók a maguk nemzeti megoldásának bevezetésekor nem is gondolkoznak más alternatívában, mint valamilyen, engedélyezési elemet is tartalmazó metódus bevezetésében.

Valószínűsíthető ugyanakkor, hogy egy teljesen új szabad felhasználási esetkör bevezetése ellenérzéseket és aggodalmakat váltana ki elsősorban a jogosulti szervezetek részéről. Éppen ezért – opcionálisan – meg lehetne vizsgálni az *InfoSoc-irányelv* 5. cikk 3. (n) pontjában foglalt esetkör [Sztj.-ben 38. § (5) bekezdés] bővítésének lehetőségét is. Ez a klauzula a

² Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról. A továbbiakban: *InfoSoc-irányelv*.

Javaslat által is kedvezményezni kívánt intézményi kört célozta meg, de a szigorú megkötések és feltételek miatt nem igazán tudott gyökeret eresztetni.³

Megfontolásra érdemes, hogy az árva mű státusz megszerzése piactorzító hatással bír. Mivel a szabályozás kizárólag azon művekre terjed ki, amelyek első ízben az Unió területén voltak felhasználva, a privilegizált intézmények egyszerűbben és ingyenesen juthatnak hozzá e művekhez, miközben az Unión kívüli szerzők változatlan tartalommal megőrizhetik engedélyezi jogait. Ehhez hasonlóan, az intézmények racionális döntést hoznak akkor, ha az árva művek hasznosítását részesítik előnyben azon művekkel szemben, amelyek szerzője ismert, hiszen ez utóbbiak esetén a díjfizetés elkerülhetetlen.

Részletes észrevételek

1. Tárgyi hatály (1. cikk)

A Javaslat csak az írott, illetve bizonyos audio és az audiovizuális művekre koncentrál, a fotóművészeti alkotások vagy a – speciális hangzó alkotásokon felüli – hangfelvételek viszont kívül esnek hatókörén. Egy ilyen korlátozás ugyan indokolt lehet, de szükséges lenne megismerni azon hatástanulmányokat, amelyek alapján a Javaslat készítői végül a tárgyi hatályból kihagyták az említett műfajokat.

Kétségtelen pozitívuma az *Irányelv-tervezetnek*, hogy az *Európai Bizottság feladatává tenné az éves rendszerességű jelentéstételt* a norma tartalmával összefüggésben. Ennek részeként azt is meg kellene az Európai Bizottságnak vizsgálnia, hogy esetleg ki kell-e terjesztetni az irányelv hatókörét más műtípusokra, többek közt valamennyi hangfelvételre és a fotóművészeti alkotásokra is.

A Javaslat 1. cikk (2) bekezdése szerint továbbá csak azokat a műveket lehet árvának minősíteni, amelyeket először valamely tagállamban adtak ki vagy közvetítettek a nyilvánossághoz. A származási ország az árva művek többségében kideríthetetlen a nyilvános információk alapján, ilyen információról továbbá – ismereteink szerint – nem nyilvános adatbázisok sem rendelkeznek átfogó hiteles információkkal.

A Javaslat 1. cikk (2) bekezdés 3. pontja szerint árva művé nyilváníthatóak a közszolgálati műsorszolgáltatók által előállított és azok állományában megőrzött filmek, audio és audiovizuális művek. A szövegjavaslat megfogalmazása miatt olyan értelmezés is elképzelhető, hogy árva mű lehet egy olyan film, amelyet ugyan nem egy közszolgálati műsorszolgáltató állított elő, de állományában megőrzi azt. A Javaslatban éppen ezért még egyértelműbbé kellene tenni, hogy csak a két feltétel egyidejű teljesítése eredményezheti az árva jogállás megszerzését.

Értelmezési zavart eredményez az a körülmény, hogy a Javaslat nem követi a szerzői jogi tárgyú irányelvek terminológiáját, és a „műsorszolgáltató” kifejezés mellett a „film” fordulatot szerepelteti a „műsor” (broadcast) helyett. A következetlen szóhasználat miatt jelenleg nem eldönthető, hogy a szabályozás alanya a műsorszolgáltató (ahogyan az a szövegben szerepel), vagy a filmelőállító (ami a szabályozás tárgyából következik).

2. Árva művé nyilvánítás feltétele (2. cikk)

A Javaslat 2. cikk (1) bekezdése szerint a mű akkor is árvának minősül, amennyiben a szerző „holléte” (angol szövegben: „rightholder [...] is not located”) a kutatás eredményeként sem

³ Az Sztj. 38. §-ának (5) bekezdésére épülő Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) látogatottsága minimális.

állapítható meg. A tervezet megfogalmazása alapján nem tudható, hogy a „hollét” fogalma alatt mit kell érteni: tartózkodási helyet, állandó lakóhelyet vagy esetleg mást.

Bárhogyan is értelmezzük azonban a „hollét” fogalmát, a Javaslat mostani megfogalmazása súlyos személyiségjogi problémákat vet fel. A sztárszerzők ugyanis okkal és indokoltan tartják titokban „hollétüket” a nyilvánosság elől. Önmagában tehát az a körülmény, hogy a szerző lakhelye ismeretlen a nyilvánosság számára, nem jelenti azt, hogy a szerző egyébként ne lenne elérhető azok számára, akikkel ő maga kapcsolatba kíván lépni. Az esetek többségében ez csupán annyit jelent: a szerző számára egy reménybeli felhasználó nem volt elég fontos ahhoz, hogy feltárja hollétét az érdeklődő előtt. Ezen a problémán ráadásul az sem segít, hogy a gondos kutatásra kijelölt adatbázisok közül valószínűleg többen is megtalálható a szerző lakhelye, ilyen adat kiadására ugyanis jellemzően nem jogosultak a közös jogkezelő szervezetek.

A probléma egy lehetséges megoldása lehet az, ha a jogosultak előzetesen tiltakozhatnak műveik árva művé nyilvánítása ellen oly módon, hogy ezzel egyidejűleg ne legyenek kötelesek „hollétük” helyét feltárni a nyilvánosság tagjai előtt.

3. Szerzőkutatás helye (3. cikk)

A Javaslat 3. cikk (3) bekezdése szerint a szerzőkutatást csak az első kiadás (nyilvánossághoz közvetítés) szerinti országban kell elvégezni. Az 1. pontban tett észrevételhez hasonlóan lehetetlen vállalkozásnak tűnik az első felhasználás országának feltárása, ha a mű egyébként árva.

A Javaslat 3. cikke szerint továbbá maguk az intézmények jogosultak az árvaság kérdésében dönteni. A jogosultak számára igen hátrányos szabályozást jelent, ha az árva mű státusz kimondásában érdekelt intézmény önmaga dönthet az árvaság kérdéséről. A jogosultak érdekének biztosításához az szükséges, hogy a gondos kutatás eredményét egy semleges szervezet, esetleg állami intézmény vizsgálja meg, és csak ezt követően szerezzék meg az árva mű státuszt a mű.

4. Az árva mű státuszának kölcsönös elismerése (4. cikk)

A Javaslat kidolgozásakor a Bizottság az árva művek online hozzáférhetővé tételének *kölcsönös elismerési modelljéből* indult ki. Ennek megfelelően a szövegjavaslat nem tesz említést az árva művekkel kapcsolatos hatósági engedélyezési eljárások díjszabásairól, mely eljárásokat nem kívánja hatókörébe vonni. Annak ellenére sem, hogy ennek alapvető szintű rögzítéséhez kimagasló társadalmi érdek fűződne. Ennek hiányában egyrészt elsikkadni látszik annak a megteremtésének a lehetősége, hogy a versenyszektor kreatív felhasználási célokból hozzáférést szerezzen a tartalmakhoz, másrészt a korrekt jogdíjak alkalmazása még a létező engedélyezési eljárások esetén is kontraproduktív hatással bírhat hosszú távon az árva művek felhasználása során.

A fentiek okán indokoltnak tűnt volna, hogy a kölcsönös elismerési modell alkalmazása ellenére is legalább alapvető szinten utalás történjék a profitorientált felhasználásokat segítő nemzeti engedélyezési eljárások kidolgozására. Ezzel összhangban alapvetően támogatandó lehet, hogy az engedélyezési eljárás a felhasználni kívánt műtípusok fényében arányos térítés ellenében kerüljön lefolytatásra.

5. Árvamű-állapot megszüntetése (5. cikk)

A Javaslat 5. cikke szerint a szerző bármikor tiltakozhat az árva minősítés ellen. A szabályozás ugyanakkor elégtelen, mivel irányelvi szinten kell rögzíteni, hogy ehhez milyen lépéseket szükséges megtenni. Olyan irányelvi rendelkezésekre van szükség, amely alapján valamennyi tagállam ingyenesen, előzetes feltételek teljesítésétől mentesen kötelesek biztosítani a tiltakozás megtételét. A szabályozásnak arra is ki kell térnie, hogy jár-e díjazás a jogosultnak a tiltakozást megelőző felhasználások után, illetve arra is, hogy a felhasználó folytathatja-e, és ha igen, milyen feltételekkel és mennyi ideig a tiltakozást megelőzően megkezdett felhasználását.

Budapest, 2011. július 15.

Tisztelettel:

dr. Tomori Pál
elnök